

**MORMÂNTUL
FAMILIEI VASILE ȘI MARIA RUSOVICI
DIN CURTEA BISERICII „SFÂNTUL IOAN
BOTEZĂTORUL”, IAȘI – MĂRTURII PESTE TIMP**

Pr. prof. univ. dr. Viorel SAVA
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Iași

Abstract

In our study about the funeral monument dedicated to the family Vasile and Maria Rusovici, important supporters of church St. John the Baptism we started with a synthesis of the history of this church, continuing with a presentation of the houses around the parish church built and donated to St. John church by Vasile and Maria Rusovici, a pious faithful reach family in Iassy at the beginning of the 20th century. Those houses had to be used as educational, administrative and accommodation places by the School of church singers organized in Iassy. In addition we added informations about the unfortunate and strange history those houses faced during communist times in Romania. Speaking about a funeral monument we pointed out in our study a few theological and spiritual significances the cemetery has in our Orthodox understanding. Finally, our study is to be a humble contribution to the clarification of the history of the church dedicated to St. John the Baptism and a sign of gratitude to the founder of the church, Voievod Miron Barnovschi, and to Rusovici family.

Keywords: church, donation/donator, parish houses, funeral monument, meanings of cemetery.

**a) Biserica „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul”
din Iași – scurt istoric**

Aflată în centrul vechi al orașului Iași, Biserica închinată Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul poartă pe „tâmpilele” ei o istorie de aproape patru secole. Zidirea ei, începută de Domnitorul Martir Miron Barnovschi în anul 1629, ultimul al primei sale domnii, a fost finalizată de Vasile Lupu și de Mitropolitul Sfânt, Varlaam, sau mai ales de către acesta din urmă, în anul 1635, și sfințită în data de 9 noiembrie, același an, fapt care este consemnat și în pisania aflată deasupra intrării în pridvorul mare:

Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh, a început a zidi această biserică Io Miron Barnovschi

voevod, domnitorul țării Moldovei și n-a ajuns să o săvârșească. Însă Io Vasile Voevod, domnitorul țării Moldovei o a săvârșit de deasupra fereștilor întreagă o sevârși cu toate cele prețuitoare, în numele Sf. prooroc înainte mergătorului și Botezătorului Ioan și a cinstitei lui tăieri. În anul 7143 (1635), luna noiembrie 9¹.

Un rol important, atât la începerea zidirii, cât și la finalizarea ei, l-a avut Elena, mama Domnitorului Miron, devenită după decapitarea lui la Istanbul, monahia Elisafra, fapt notat de Aurel Golimaș în monografia sa dedicată domnitorului moldovean unde, citând „cronica costineană”, spune că Barnovschi a zidit „și biserica sveti Ion... în oraș”, împreună cu mama sa: „de în măsă făcută”².

Biserica „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul” din Iași nu este singura ctitorie a Voievodului Martir Miron Barnovschi. El este unul dintre cei mai mari ctitori de locașuri sfinte, poate chiar cel mai mare dacă avem în vedere mulțimea ctitoriilor raportate la timpul scurt cât el a domnit, trei ani în prima domnie (1626-1629) și trei luni în cea de-a doua domnie (1633). Acest fapt este sugerat și de cronicarul Miron Costin, care zice:

Mănăstiri și biserici câte au făcutu, așa în scurtă vreme, nice un domnu n-au făcutu. Făcut-au alți domni și mai multe, iară cu mai îndelungate vremi, în 40 de ani unii, alții în 20 de ani, iară elu în trei ani. Mănăstirea în oraș aicea, ce să dzice Svinta Maria și Hangul la munte și Dragomirna lângă Suceavă au sfârșit și au urdzit și Bârnova pe numele său, sub dealul «Petrăria» lângă Iași și au istovitu și biserica aceea mare în Lioiv, în tângu, unde este și chipul lui scris³.

¹ Aurel H. Golimaș, *Un domnitor, o epocă. Vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, Voievod al Moldovei*, Editura Sport-Turism, București, 1980, p. 90; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, II, București, 1908, p. 136, nr. 379; Maria-Magdalena Székely, „Note despre bisericile Sf. Vineri și Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din Iași”, în *Studii și Materiale de Istorie Medie (SMIM)*, XIX (2001), pp. 31-33; Pr. Viorel Sava, *Biserica „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul” – trecând prin vremi*, Editura Masterprint, Iași, 2016, p. 5.

² Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 90.

³ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, antologie, prefață și note de Gheorghe Papp, text stabilit de P.P. Panaitescu, Editura Tineretului, București, 1958, p. 63. Mai multe despre ctitoriile Domnitorului Miron Barnovschi, vezi Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, pp. 86-93.

Un domnitor dăruit total țării sale, „cu toate bunătățile era spre țară”, după mărturia multor boieri din timpul său, nepurtând grijă de sine și de ale sale, „iară de sine... foarte slabu”⁴, după mărturia acelorași boieri.

Iubirea jertfelnică față de țară și generozitatea statornică față de Biserica neamului vin din omul lăuntric pe care cei ce l-au portretizat l-au văzut „la inimă foarte dreptu și nelacom și blându”⁵, „o figură interesantă, de excepție în rândul cărdului de domni mișei, ce se năpusteau pe corpul bietelor țări române”⁶, un „luptător demn, patriot, ctitor, evlavios...”⁷, „protector al culturii”⁸, cu „suflet bun, evlavios și cu durere pentru țară”⁹, „om de nobilă fire și de mare ispravă, de adâncă pietate în rugăciunile de noapte, domn viteaz, milostiv, dorit de țară”¹⁰, „iubit de țară, evlavios; a fost decapitat, dar nevinovat, după cum nevinovat va fi, mai târziu, Constantin Brâncoveanu”¹¹, „om de țară” și „om dumnăzăescu”¹².

Când își scrie *Testamentul*, cu puțin timp înainte de a fi executată sentința de condamnare la moarte prin decapitare, evlaviosul Domnitor al Moldovei, Miron Barnovschi, nu uită să lase în bună rânduială toate ale sale, o grijă aparte arătând Bisericii din Moldova și locașurilor sfinte zidite sau împodobite de el. În șapte din cele nouăsprezece puncte ale *Testamentului* său, Miron Barnovschi face referire la unele dintre bisericile zidite de el, arătând ce și cât să se împartă fiecăreia din agoniseala sa. La punctul cinci se referă la biserica Sfântul Ioan Botezătorul din Iași. Iată cum rânduiește ctitorul,

⁴Miron Costin, *op. cit.*, p. 63.

⁵*Ibidem*.

⁶A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. III, Iași, 1890, la Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 240.

⁷Sever Zotta, în „Arhiva Genealogică”, octombrie-decembrie, 1911, pp. 229-230, la Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 242.

⁸P.P. Panaitescu, *Istoria românilor pentru clasa a VIII-a*, 1933, p. 208, la Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 242.

⁹I. Lupaș, *Istoria românilor pentru clasa a VII-a*, ed. V, București, 1932, p. 117, la Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 242.

¹⁰N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, *Monarhii*, București, 1937-38, pp. 20-21, 41-42, la Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 243.

¹¹C. Giurăscu, *Istoria românilor*, vol. III, 1, București, 1942, pp. 42-43, la Aurel H. Golimaș, *op. cit.*, p. 243.

¹²Pr. Dr. Marcel Cojocar, „Miron Barnovschi Movilă – «om de țară» și «om dumnăzăescu»”, în Pr. Viorel Sava, *Biserica...*, pp. 39-50.

care reușise să o zidească doar până la nivelul ferestrelor, pentru aceasta:

Așijderea biserica lui sîn Ioan Botezătorul iară în târgu în Iași, care este făcută de noi și iară nu este săvârșită și acolo să aibă a da să o săvârșească, și veșminte și alt ce va trebui, la ce sântă biserică să aibă a face¹³.

Din textul *Testamentului* reiese clar că biserica Sfântul Ioan Botezătorul nu era terminată de zidit. Au dus la bun sfârșit înalțarea zidurilor Domnitorul Vasile Lupu, Sfântul Varlaam, monahia Eli-safta și alții. De-a lungul timpului au fost necesare reparații și înnoiri între care, cele mai importante consemnate în studiile dedicate acestui locaș de cult, sunt cele din anii 1854, 1873, 1875, 1913, 1942, 1965, 1984-1986¹⁴. Întrucât în Biserica Ortodoxă, mai cu seamă în cea de tradiție românească, se consideră că o biserică nouă este pe deplin pregătită pentru săvârșirea Sfintei Liturghii atunci când este împodobită cu pictură și sfințită, dorința primului ctitor, ca biserica Sfântul Ioan care „nu este săvârșită” să se „săvârșească”, s-a împlinit în zilele noastre când prin grija Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, aflat în scaunul de Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, în anul 2003 au început lucrări de mare amploare de conservare, consolidare și înnoire, finalizate în anul 2014 sub oblăduirea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. În cadrul acestor lucrări, coordonate de Pr. Viorel Sava, împlinite cu sprijinul și jertfa multor credincioși evlavioși și darnici, din țară și din străinătate, al unor instituții laice de stat și private, a multor donatori cunoscuți și necunoscuți, s-au realizat și lucrările de pictură de către pictorul profesor Dan Gogu, în tehnica fresco, după un program iconografic atent urmărit și substanțial îmbunătățit în fazele lui de execuție

¹³ Aurel N. Golimaș, *op. cit.*, p. 209.

¹⁴ N.A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, Ed. Tehnopress, București, 1997, pp. 216-217; Prof. Dr. Vasile Drăguț și Conf. Univ. Dr. Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, pp. 298-299; Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din România*, Direcția Patrimoniul Cultural Național. Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974, p. 464; Gh. Burcă, „Scurt istoric al bisericii «Sfântul Ioan Botezătorul» din Iași”, în *Teologie și Viață*, anul LXVIII (1992), nr. 11-12, p. 205.

prin grija și implicarea Preasfințitului Calinic Botoșăneanul, Episcopul vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, în prezent Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților. Lucrările toate, dimpreună cu jertfa și oste-neala depuse pentru realizarea lor, au fost afierosite lui Dumnezeu, spre cinstirea Sfântului Ioan Botezătorul, ocrotitorul bisericii, și în amintirea primului ei ctitor, Voievodul Miron Barnovschi, căruia, după aproape patru secole, i-am împlinit dorința testamentară prin Slujba de Sfințire, oficiată în data de 12 octombrie 2014, de către Înaltpreasfințitul Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, împreună cu Înaltpreasfințitul Laurențiu, Mitropolitul Ardealului, Înaltpreasfințitul Amfilohie, Mitropolit de Kisamos și Selinou (Creta, Grecia), Înaltpreasfințitul Nicolae, Mitropolit de Acalcalaki și Kumurdu (Georgia) și Preasfințitul Gurie, Episcopul Deveii și Hunedoarei, înconjurați de un sobor mare de slujitori (profesori de teologie, stareți, slujitori din administrația eparhială și preoți din parohiile ieșene) și în prezența miilor de pelerini participanți la zilele și la pelerinajul dedicate Sfintei Cuvioase Parascheva¹⁵.

b) Vasile și Maria Rusovici, între „fericiții și de-a pururea pomeniții ctitori ai acestui sfânt locaș”

După cum am putut vedea, însemnările istorice rețin mai multe date referitoare la intervențiile care s-au făcut la biserica Sfântul Ioan Botezătorul, intervenții care au ajutat-o să dăinuie în istorie până în zilele noastre. Uneori, din cauza informațiilor sărace de care dispunem, este dificil să spunem cât și cum s-a intervenit și ce anume s-a făcut. Și mai greu este uneori să descifrăm din informațiile reținute de istorie cine sunt cei care au intervenit, au rezidit, au înnoit și ce anume a făcut fiecare în parte. Adesea, consemnăm date și uităm de oameni. Pe aceștia din urmă, chiar dacă nu-i menționează documentele, îi reține memoria liturgică a Bisericii, pomenindu-i între „fericiții și de-a pururea pomeniții ctitori”, pomenirea lor făcându-se în momentele importante din cadrul Sfintei Liturghii și ale altor sfinte slujbe (la ectenii, la Proscomidie, la Vohodul Mare, în cadrul dipticelor din partea finală a Anaforalei etc.).

¹⁵ Pe larg despre această etapă de rezidire și înnoire, la Pr. Viorel Sava, *Biserica...*, pp. 7-15 și 51-126.

Pe lângă pomenirea la sfintele slujbe a celor care ctitoresc, înnoiesc, *aduc daruri și fac bine în sfintele locașuri*, pomenire care dăinuie în istorie atât timp cât va dăinui și locașul de cult, prin care se exprimă atât recunoștința, cât și cinstirea adusă ctitorilor, Biserica a găsit și alte forme prin care să-și cinstească credincioșii evlavioși și darnici. Între aceste forme, menționăm prezența mormintelor ctitorilor în preajma sfântului locaș pe care ei l-au zidit sau l-au înnoit. Uneori mormintele ctitorilor sunt așezate în biserică într-o încăpere distinctă, numită camera mormintelor¹⁶, situată între naos și pronaos, sau în pridvorul bisericii. Alteori sunt așezate în exterior, pe lângă zidurile bisericii sau integrate parțial în ziduri, în zona naosului sau a Sfântului Altar.

Așezarea mormintelor ctitoricești în interiorul bisericii sau în exterior, lângă zidul Sfântului Altar, este plină de semnificații duhovnicești. În tradiția românească, în ziua sfințirii unei biserici noi, sau când se sfințește o biserică reînnoită, în piciorul Sfintei Mese, alături de fragmente din moaștele unui sfânt mucenic, sunt așezate pomelnicele cu numele celor care au ctitorit sau au înnoit biserica, numele lor împreună cu moaștele mucenicilor devin suport (Sfântă Masă)¹⁷ pe care se săvârșește Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie. Deci, numele ctitorilor sunt așezate în cel mai sfânt și mai intim loc din biserică, în intimitatea tainică și adâncă a Sfintei Mese, în sânul lui Hristos, pentru că Sfânta Masă, prin modul în care este alcătuită și datorită slujbei pentru care este hărăzită, închipuie ieslea Nașterii lui Hristos și mormântul Lui, cum zice Teodor

¹⁶ Unele biserici sau mănăstiri au fost zidite de unii domnitori pentru a fi groapnețe voievodale, așa cum a fost, de exemplu, biserica Mănăstirii Sfântul Nicolae din Poiana Siretului (Probotă Veche), zidită de Domnitorul Ștefan cel Mare și Sfânt – vezi Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Istoria arhitecturii bisericești la români*, ediție îngrijită de Î.P.S. Dr. Laurențiu Streza, Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului și Prof. Dr. Ciprian-Ioan Streza, Editura Andreiana, Sibiu, 2015, p. 197. Într-o formă elaborată, această încăpere specială destinată mormintelor ctitorilor o întâlnim la Mănăstirea Neamț (1497) și la Dobrovăț (1504), ambele zidite de Voievodul Ștefan cel Mare și Sfânt – vezi Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturghica generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, I, ediția a treia revizuită și completată de Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula, Editura Basilica, București, 2015, p. 518.

¹⁷ Mai pe larg despre această temă, vezi: Pr. Prof. Dr. Viorel Sava, „Ctitorii – mucenici într-o generație fără persecutori”, în „În Biserica Slavei Tale”. Studii de teologie și spiritualitate liturgică, I, ediția a 2-a, Editura Doxologia, Iași, 2012, pp. 79-84.

al Andidelor¹⁸, și pe Hristos Însuși, cum arată Paul Evdochimov¹⁹ și Sfântul Simeon al Tesalonicului²⁰. Numele ctitorilor sunt așezate, de asemenea, la Proscomidiar, în pomelnicul ctitorilor care se citește ori de câte ori se săvârșește ritualul Proscomidiei. Potrivit interpretării liturgice, Proscomidiarul și ritualul Proscomidiei simbolizează peștera și ieslea în care S-a născut Hristos, simbolizând, bineînțeles, și mormântul lui Hristos²¹, ceea ce înseamnă că Hristos îi asumă pe ctitori de la Nașterea și până la Învierea Sa, trecându-i prin peștera Betleemului, pe drumul Crucii, prin Mormântul cel de viață dătător și luându-i întru Împărăția Sa, în care ne rugăm ca ei să fie pomeniți: „Pe fericirii și pururea pomeniții ctitori ai acestui sfânt locaș și pe alți ctitori, miluitori și binefăcători să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăția Sa”²².

Camera mormintelor pentru ctitori, așezată între naos și pro-naos sau în pridvor, și mormintele ctitorilor din jurul bisericii, reflectă grija specială pe care Biserica o arată nu doar față de numele și de sufletele ctitorilor, ci și față de trupurile lor. În biserică ei stau ca într-un pânțec matern, în afara bisericii ei sunt încălziiți și protejați de maica lor spirituală, Biserica, așa cum cloșca își protejează puii ei (Luca 13, 34).

Așezarea mormintelor ctitorilor la loc de cinste este și o mărturie pilduitoare, peste timp, pentru ca toți aceia care se vor ruga în

¹⁸ „Sfânta și dumnezeiasca masă are și înțelesul foișorului de deasupra casei, așternut, este denumită și iesle, și se mai cheamă și mormântul lui Hristos, Dumnezeuul nostru” – Teodor de Andida, *Comentariu liturgic*, traducere de I.G. Bulat, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIX (1971), nr. 3-4, pp. 300-322, la Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală...*, I, p. 584.

¹⁹ Sfânta Masă, printr-un transfer mistic, închipuie pe Domnul Însuși. La hirotonia unui preot, în momentul punerii mâinilor, candidatul îngenuncheat ține fruntea sprijinită pe Sfânta Masă, aceasta simbolizând pe Hristos. Este imaginea Sfântului Ioan, culcat pe sânul lui Iisus – Paul Evdochimov, *Arta icoanei – o teologie a frumuseții*, traducere de Grigore Moga și Petru Moga, Editura Meridiane, București, 1992, p. 133. Vezi și Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală...*, I, p. 585.

²⁰ Sfântul Simeon al Tesalonicului, „Pentru Sfânta Biserică și pentru târnosirea ei”, 133, în *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, I, ediție îngrijită de Protos. Grichentie Natu, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2002, p. 176.

²¹ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială*, EIBMBOR, București, 1980, pp. 308-309 – interpretarea se întemeiază pe comentariile liturgice tradiționale – vezi notele 9-19, pp. 308-309.

²²***, *Litughier*, EIBMO, București, 2012, p. 163.

sfântul locaș să-i cinstească și să-i pomenească în rugăciunile lor, dar să le și urmeze pilda.

În logica celor prezentate mai sus se înscrie și prezența mormântului soților Vasile și Maria Rusovici, mormânt aflat în partea de est a bisericii, în fața Sfântului Altar. În mormântarea în curte este semnul recunoștinței și al purtării de grijă pe care slujitorii acestei biserici le-au arătat și le arată ctitorilor și binefăcătorilor acestui sfânt locaș. Din cele pe care urmează să le prezentăm vom vedea că familia Vasile și Maria Rusovici merită pe deplin să fie numărați între marii ctitori și binefăcători ai bisericii Sfântul Ioan Botezătorul.

În anul 2008, când în curtea bisericii au avut loc lucrări ample de sistematizare pe orizontală, mormântul soților Vasile și Maria Rusovici a fost scos la lumină și, cu acest prilej, a fost reamenajat și împodobit, soclul și partea de deasupra fiind placate cu piatră. Mormântul este străjuit de o cruce din marmură neagră pe care se mai păstrează medalionul cu chipul lui Vasile Rusovici, cel al soției s-a degradat în timp și a dispărut, dedesubt fiind trecute numele celor doi cu data nașterii și a mutării la cele veșnice: Vasile Rusovici, născut 8 septembrie 1849, decedat la 27 iulie 1923; Maria Rusovici, născută 1 mai 1867, decedată 24 aprilie 1930.

c) „Din roadele lor îi veți cunoaște” (Matei 7, 16)

Despre familia Vasile și Maria Rusovici nu se știe prea multe. Studiile care prezintă diferite aspecte din istoria bisericii Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul din Iași, ctitoria Domnitorului Martir, Miron Barnovschi, notează doar că, în anul 1913, familia Rusovici, familie înstărită, a susținut lucrările de reparații și înnoiri la această biserică. Între alții, spre exemplu, N.A. Bogdan face următoarea precizare:

Acum de curând (biserica Sfântul Ioan, n.n.) a fost destinată a servi ca metoc al Mănăstirii Neamț, așezându-se în casele din jurul bisericii câțiva călugări, care oficiază și slujba dumnezeiască de toate zilele. A fost reparată radical și zugrăvită din nou, în vara anului precedent (1913), prin cheltuiala și osteneala poporanului proprietar Vasile Rusovici²³.

²³N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 217.

Ne-am fi dorit ca în acest studiu să putem aduce mai multe informații despre această familie, însă arhiva Parohiei Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul nu ne-a ajutat în acest sens, iar accesul la alte fonduri arhivistice a fost limitat de restricțiile impuse de pandemie. În aceste condiții am ales să-i facem cunoscuți pe cei doi mari donatori, înmormântați în curtea bisericii Sfântul Ioan Botezătorul, din faptele lor săvârșite spre binele acestei biserici.

După lucrările de reparații „radicale” și „zugrăvirea din nou” realizate în 1913, în anul 1919 Vasile și Maria Rusovici zidesc o casă de mari dimensiuni care avea să devină spațiul educațional pentru Școala de cântăreți bisericești de la Iași. Anul zidirii și numele ctitorilor apar pe piatra comemorativă din marmură albă așezată pe frontispiciul casei, care dăinuie până astăzi, deasupra intrării principale. Despre zidirea acestei case dă mărturie însuși ctitorul în *Testamentul* lui, autentificat în luna februarie, 1921, la Secția III a Tribunalului Iași, prin care dona bisericii Sfântul Ioan Botezătorul un imobil aflat în strada Cuza Vodă, numărul 6²⁴. Iată ce spune *Testamentul*:

Însuflețit de credința în Dumnezeu și de dragostea către aproapele și aflându-mă în deplinătatea facultăților mele mintale și în absolută libertate morală, subscrisul, Vasile Rusovici, proprietar, căsătorit, neavînd moștenitori direcți, chibzuind, cum aş putea întrebuița mai bine averea mea, după încetarea din viață, am hotărît facerea acestui testament, prin care decid următoarele:

Imobilul meu, situat în Iași, Str. Cuza – Vodă No. 77, cu tot terenul și clădirile, aflate pe el, învecinat la miază-noapte cu Str. Cuza – Vodă, la apus cu Hotel Continental, la miază-zi cu imobilul Ciser și la răsărit cu imobilul Daneur, compus din două etaje, cu 4 prăvălii în față, cu atenanțele lor și alte apartamente, formând un careu, pe care îl stăpînesc în temeiul actului de vindere-cumpărare, autentificat de Tribunalul Iași, Secția III sub No. 1548, din 30 Iunie 1892 și transcris la No. 379, din 4 Iulie același an, îl las bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Iași, Str. Gheorghe

²⁴ Numerotarea este valabilă până în anul 1949. Începând cu anul 1950, Cuza Vodă nr. 6 va deveni Cuza Vodă nr. 77 – vezi Adresa Primăriei Municipiului Iași, Direcția Dezvoltare Urbană, nr. 64518/07.02.2005.

Mîrzescu, care este metoc al mănăstirii Neamțu, pe care am restaurat-o eu și soția mea, Maria Rusovici, cu binecuvîntarea Metropoliei Moldovei și autorizația Ministerului de Culte.

Uzusufructul și administrația acestui imobil din Iași Str. Cuza – Vodă No. 77 îl las soției mele Maria Rusovici, care va dispune de acest uzufruct și va administra imobilul pe tot timpul cît va trăi, după propria sa voință și chibzuință, fără nici un amestec din partea nimănui și fără nici o obligație de a da socoteală, luînd singură dumneai măsuri, ce va crede de cuviință, pentru întreținerea bisericii Sf. Ioan Botezătorul și a școalei de cîntăreți bisericești, zidită de noi, pe pămîntul acelei biserici, pentru trebuințele culturale ale Metropoliei Moldovei și Sucevei, precum este scris în actul de donație, autentificat de Tribunalul Iași Secția III sub No... din februarie 1921 și transcris sub No... din februarie 1921.

Soția mea are dreptul a ocupa, în acest zis imobil, acelaș apartament, pe care l'am ocupat împreună, cît am fost eu în viață, cu tot mobilierul și lucrurile, aflate în el, care sunt și rămîn proprietatea exclusivă a soției mele.

După încetarea soției mele din viață, proprietatea completă și absolută a acestui imobil, din Iași Str. Cuza – Vodă No. 77, se întregeste și trece imediat în stăpînirea bisericii Sf. Ioan Botezătorul, din Iași Str. Gheorghe Mîrzescu, de sub cîrmuirea canonică a Metropoliei Moldovei.

Administrarea acestui zis imobil, întreținerea bisericii Sf. Ioan Botezătorul și a școalei de cîntăreți bisericești, cum și plata personalului lor, se va face de cătră Înalț Prea Sfințitul Metropolit al Metropoliei Moldovei și Sucevei, care va fi atunci, în înțelegere cu Onoratul Minister de Culte și cu d-l C. Rusovici, cît va fi în viață.

Imobilul acesta îl declar inalienabil, în care scop 10% din venitul net, adică, după ce se vor scade cheltuielile de administrație, plata impozitelor și a asigurării, se va capitaliza și va servi la rezidirea lui, cînd va fi nevoie.

Tot din venitul acestui imobil se vor face, după încetarea noastră din viață, cuvenitele pomeniri pentru odihna

sufletelor noastre și dacă va mai prisosi se va înființa și întreține un internat pentru elevii școlii de cântăreți bisericești.

Pătruns de credința vie și nestrămutată în Dumnezeu, ca bun creștin ortodox, rog din tot sufletul pe Înalț Prea Sfințitul Metropolit, al scaunului Metropoliei Moldovei și Sucevei, care va fi atunci, să binevoiască a lua, după încetarea mea din viață și a soției mele Maria, cuvenitele măsuri pentru executarea întocmai a dispozițiilor, cuprinse în acest al meu testament, cu privire la averea ce las bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Iași, Stada Gheorghe Mîrzescu, întru prea slăvirea lui Dumnezeu și vecinica pomenire a sufletelor noastre. AMIN.

Făcut la Iași în două exemplare astăzi ...Februarie 1921.

(ss) Vasile Rusovici.

(ss) Maria Rusovici.

Autentificat de Tribunalul Iași Secția III sub No. 587, din 10 Februarie 1921.

După cum vedem, casa din Cuza Vodă nr. 6 a fost dobândită de familia Rusovici prin cumpărare, cea din curtea bisericii Sfântul Ioan Botezătorul a fost zidită chiar de ei „pentru trebuințele culturale ale Mitropoliei Moldovei și Sucevei”. Acestea, însă, nu sunt singurele case oferite bisericii Sfântul Ioan. Pentru trebuințele Școlii de cântăreți, dar și pentru cele ale personalului bisericesc, au fost zidite alte două case, una în 1927, în care a locuit o vreme și familia Rusovici, și alta în 1928. Anii de zidire și ctitorii sunt menționați pe plăcile comemorative din marmură albă, care pot fi văzute și astăzi. Casa zidită în 1928 are demisol și se compune din opt camere, patru la demisol și patru deasupra, la ambele niveluri camerele fiind despărțite printr-un hol. Acestor case se adaugă altele două, una zidită la sfârșitul secolului al XVIII-lea (?)²⁵, cealaltă zidită în 1948, de Preotul Mina Petraru, în continuarea casei zidită de Vasile și Maria Rusovici în 1927. Și casa zidită în 1948 păstrează până în prezent o piatră comemorativă din marmură albă care

²⁵ Cf. *Listei de inventar Nr. IV, din 20 decembrie 1966, poziția 1/3*, aflată în arhiva parohiei.

conține însemnarea anului zidirii și numele ctitorului²⁶. Casa zidită la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost distrusă în anul 1940.

d) Casele „Rusovici” – trecând prin timp

Secolul al XX-lea nu a fost prietenos nici cu biserica Sfântul Ioan Botezătorul și nici cu proprietățile ei. Nu ne vom referi la toate proprietățile, ci doar la cele care au fost lăsate bisericii de familia Rusovici. Cel de-al Doilea Război Mondial și instalarea comunismului au lăsat amprentele cele mai adânci și mai dureroase asupra caselor din jurul bisericii. Acestea se adaugă unele măsuri administrativ-bisericești care au accentuat degradarea patrimoniului imobiliar al bisericii Sfântul Ioan Botezătorul. Ne referim aici la faptul că locașul de cult, dimpreună cu patrimoniul lui, a fost administrat „de la distanță”, în sensul că nu a avut totdeauna un statut juridic de sine stătător, ci, succesiv, a fost metoc al Episcopiei Hușilor, al Mănăstirii Neamț, iar după instaurarea comunismului, filie la Parohia Vovidenia și la Parohia Golia.

Casa din strada Cuza Vodă nr. 6 a fost răpusă de planul de sistematizare a orașului Iași de la sfârșitul anilor '60. Potrivit fișei de inventar din data de 30.XII.1960, casa era construită din cărămidă și acoperită cu tablă, având la parter 19 camere, la etaj 20 de camere și în mansardă trei camere. Încălzirea se realiza cu ajutorul sobelor, însă întregul imobil era racordat la rețeaua electrică și la cea de apă și canal, acestea din urmă fiind ținute sub control și întreținute de instituțiile furnizoare de astfel de servicii din vremea respectivă. De exemplu, prin adresa Sectorului Economic al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, nr. 12975 din 12 oct. 1966, semnată de Vicarul Arhiepiscopiei Iașilor, Arhim. Irineu Crăciunaș și de Pr. Dumitru Hadîrcă, consilier administrativ, se cerea cooperativei „Prestațiunea” să „dispună efectuarea controlului instalației sanitare la imobilul din Iași, str. Cuza Vodă nr. 6, și eventualele reparații, dacă va fi nevoie”. Așadar, se solicita un control de rutină. Această precizare este importantă în contextul discuțiilor care vor urma cu privire la soarta acestui imobil.

²⁶ Pr. Mina-Manole Petraru, „Fosta Școală de cântăreți din incinta bisericii «Sfântul Ioan Botezătorul» din Iași (Confesiuni ale unui fost preot slujitor al acestei biserici)”, în *Teologie și Viață*, anul LXVIII (1992), nr. 11-12, p. 208.

Prin adresa Sfintei Mitropolii, cu numărul 17061 din 13.I.1967, către Întreprinderea Comunală Iași, Apă, Canal, Gaze, Băi, se cerea refacerea racordului cu apă la imobilul în discuție, întrucât locatarii aceluia imobil nu au apă „din luna iulie 1966”. Răspunsul Întreprinderii Apă, Canal, Gaze, Băi din 28 februarie 1967, cu numărul de înregistrare 1995, arată că situația nu se remediase. Abia în luna martie, când Sectorul Contabilitate al Sfintei Mitropolii, coordonat de I. Nicolau, solicita Întreprinderii Reparații Construcții „efectuarea unei nișe în perete și legătura cu interiorul curții imobilului din str. Cuza Vodă nr. 6, în vederea instalării apometrului”²⁷, situația a fost remediată. Lipsa de reacție din partea instituțiilor statului și tergiversările de tot felul nu sunt nici ele întâmplătoare. Din cele ce urmează să prezentăm vom vedea că se încerca descurajarea Bisericii pentru ca proiectele de sistematizare și modernizare urbanistică să-și poată urma cursul.

La începutul lunii iulie 1966, Sfatul Popular al Orașului Regional Iași trimite o adresă²⁸ către Mitropolia Moldovei și Sucevei, prin care aceasta din urmă este înștiințată despre planul de sistematizare a orașului în care „s-a prevăzut și lărgirea străzii Cuza Vodă, pentru a se crea posibilitatea circulației populației în condiții normale”. Realitatea ne arată că s-a urmărit doar exproprierea imobilelor de la numerele 2, 4, 6 și 8, Strada Cuza Vodă, în direcția de mers de la Hotel Continental spre Filarmonică, rămânând îngustă (nesistematizată, n.n.) până în prezent. Această adresă a fost urmată de o discuție, pe aceeași temă, între Mitropolitul Moldovei, Iustin Moisescu, și Președintele Sfatului Popular, Gheorghe Filip, care a avut loc în ziua de 22 mai 1967. Urmare corespondenței purtată între conducătorii celor două instituții, Mitropolia Moldovei și Sucevei și Sfatul Popular al Orașului Regional Iași, și discuțiilor particulare, în luna august 1967, „Mitropolia Iași este de acord cu demolarea acestui imobil (Cuza Vodă nr. 6 n.n), fără nici o pretenție, asigurându-se spațiile de locuit necesare pentru cei ce-l ocupă”²⁹.

²⁷ Adresa nr. 3688 din 16 martie 1967, Către Întreprinderea Reparații Construcții.

²⁸ Adresa Sfatului Popular al Orașului Regional Iași, nr. 18846 din 1 iulie 1966, Către Mitropolia Moldovei și Sucevei, cu numărul de intrare 8128 din 6 iulie 1966, trimisă de Înaltpreasfințitul Iustin „la permanentă” în data de 9 iulie 1966.

²⁹ Adresa Mitropoliei nr. 11571/aug. 1967, Către Sfatul Popular al Orașului Regional Iași.

În data de 28 nov. 1967, prin adresa cu numărul 13285, Direcția de Sistematizare, Arhitectură și Proiectarea Construcțiilor, Serviciul Juridic, din cadrul Sfatului Popular Iași, cerea Parohiei Sfântul Ioan Botezătorul să trimită „urgent” un delegat pentru ziua de 29 nov., ora 9, cu actele de proprietate asupra imobilului din str. Cuza Vodă nr. 6, pentru a „întocmi formele juridice de expropriere”. Prin aceeași adresă, Sfatul Popular cerea parohiei să intervină prin Mitropolia Iași la Departamentul Cultelor pentru obținerea acceptului de expropriere cu bani a imobilului în discuție³⁰. În ziua următoare, 30 noiembrie, prin adresa nr. 24 a Bisericii Filială Sfântul Ioan Botezătorul, se solicită Mitropoliei Iași intervenția la Departamentul Cultelor în vederea avizării favorabile a expropriării³¹. În data de 7 decembrie 1967 este înregistrată cu nr. 16869 adresa Mitropoliei din Iași către Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri București prin care se cerea avizarea favorabilă a expropriării. Cu același număr de înregistrare este înștiințată și Biserica Sfântul Ioan de faptul că „Sf. Mitropolie avizează favorabil pentru exproprierea imobilului proprietatea Bisericii din strada Cuza Vodă nr. 6 – Iași” și că prin adresa cu același număr „s-a cerut avizul Departamentului Cultelor”³². Răspunsul Departamentului Cultelor a venit la puțin timp și conține avizul favorabil expropriării³³, iar în data de 20 decembrie Sfatul Popular primea deja înștiințarea din partea Mitropoliei despre acest aviz³⁴. În anul următor, 1968, imobilul a fost demolat, punându-se, astfel, în aplicare „planul de sistematizare” a zonei inițiat de Sfatul Popular.

Pe locul fostei „Case Rusovici” a fost construit „blocul plombă”, în stilul blocurilor comuniste, care nu se armonizează cu stilul arhitectonic „parizian” al zonei. O parte a străzii Cuza Vodă, în sensul

³⁰ Adresa nr. 13285 din 28.XI.1967, Sfatul Popular al Regiunii Iași, Direcția de Sistematizare, Arhitectură și Proiectarea Construcțiilor, Serviciul Oficiului Juridic, Către Parohia Sfântul Ioan Botezătorul, Iași.

³¹ Adresa nr. 24 din 30 noiembrie a Bisericii Filială Sfântul Ioan Botezătorul, semnată de Pr. Gheorghe Popescu, înregistrată la Mitropolia Moldovei și Sucevei cu nr. 16869 din 30 noiembrie 1967.

³² Adresa nr. 16869 din 7 decembrie 1967, Către Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri – București și Către Biserica Sf. Ioan Botezătorul – Iași.

³³ Adresa nr. 23069.1967, Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, Oficiul Juridic, Către Mitropolia Moldovei și Sucevei.

³⁴ Adresa nr. 17966, Mitropolia Moldovei și Sucevei, Sectorul Economic, Către Sfatul Popular al Orașului Iași.

de mers de la Hotel Continental spre Filarmonica Iași, a rămas „nesistemată” de unde tragem concluzia că această expropriere a fost determinată de dorința autorităților locale de a limita proprietățile Bisericii și de a-i restrânge la maxim spațiile locative. Graba cu care s-a purtat corespondența între instituțiile Statului și cele ale Bisericii confirmă această supoziție. Un fapt care ni se pare și mai grav este acela că din corespondență se înțelege că Biserica, de bunăvoie și nesilită de nimeni, a cedat Statului această proprietate, fiind mânăta „de sentimente sincere și de dorința de a susține planurile mărețe de sistematizare și de modernizare a orașului”. În realitate lucrurile nu au stat așa. Prezența permanentă a inspectorului delegat al Departamentului Cultelor la centrele eparhiale, supravegherea atentă și permanentă din partea Securității, discuțiile private cu autoritățile, cum a fost cea din vara anului 1967, puneau o presiune foarte mare pe ierarhi și pe preoți așa încât cedarea unor proprietăți ale Bisericii către Statul comunist ateu se împlinea în cele din urmă. Așa s-a încheiat istoria unei proprietăți a bisericii Sfântul Ioan Botezătorul, „Casa Rusovici”, donată pentru ca veniturile din administrarea ei să fie folosite de noul proprietar în scopuri caritabile și la întreținerea Școlii de cântăreți bisericești aflată în curtea locașului de cult. Deși, începând cu anul 2003, s-au făcut demersuri către Statul Român, prin intermediul Comisiei speciale de retrocedare a unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România, în vederea obținerii unor despăgubiri pentru imobilul din Cuza Vodă nr. 6, rezultatele nu sunt încurajatoare.

Nici istoria celorlalte case zidite de familia Vasile și Maria Rusovici, aflate în curtea bisericii Sfântul Ioan Botezătorul, nu au avut o istorie mai favorabilă.

Casa zidită în anul 1927, în care a locuit o vreme și familia Rusovici, a fost mai mult la dispoziția slujitorilor bisericii Sfântul Ioan, păstrându-și acest statut, atât după naționalizarea caselor din curtea bisericii, cât și după evenimentele din 1989. Casa zidită în 1919 a devenit curând sediul Școlii de cântăreți bisericești, statut pe care l-a avut până în 1948, când școala a fost mutată la Mănăstirea Neamț³⁵, iar cea zidită în 1928, împreună cu cea zidită la sfârșitul

³⁵ Despre istoricul acestei școli, vezi pe larg la Pr. Gabriel Nastasă, *Pagini din istoria muzicală bisericească a Moldovei: secolul al XX-lea*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2016, pp. 115-123; Pr. Mina-Manole Petraru, *op. cit.*, pp. 206-210.

secolului al XIX-lea au slujit ca spații administrative și de locuit pentru profesorii, personalul deservant al școlii și pentru elevii ei³⁶.

În timpul comunismului, cu excepția casei zidită de familia Rusovici în 1927, care a rămas locuință de serviciu pentru preoții slujitori la biserica Sfântul Ioan Botezătorul, casele au fost ocupate de chiriași aproape patru decenii. Unii dintre aceștia erau angajați ai Mitropoliei, în diferite sectoare de activitate, alții nu au avut nimic de-a face cu Biserica, iar alții erau chiar ostili Bisericii. Mai mult chiar, o familie aparținea unei comunități neoprotestante, iar capul familiei era pastor. Contractele de închiriere s-au încheiat în condițiile și în spiritul legislației vremii care era favorabilă chiriașilor și ostilă ideii de proprietate. Acest spirit al legilor comuniste a fost perpetuat multă vreme și după evenimentele din decembrie 1989, așa încât chiriașii au beneficiat încă un deceniu și jumătate de prelungiri contractuale prin efectul legii, fără acordul proprietarului, încălcându-se astfel, abuziv și nejustificat, dreptul Parohiei Sfântul Ioan Botezătorul de a se bucura, în vremuri de libertate, de domeniile familiei Rusovici.

După mulți ani de procese, cu sentințe nedrepte, care nu au ținut cont de modificările legilor proprietății în favoarea proprietarilor, în anul 2008 Parohia Sfântul Ioan i s-a recunoscut dreptul de proprietate asupra imobilelor din curtea bisericii, din strada I.C. Brătianu, nr. 14, fostă Mârzescu, drept certificat prin *Titlul de proprietate* nr. 186911, cod 95060 din 18.05.2007.

Locuite vreme îndelungată de persoane fără simțul proprietății, casele au intrat într-un proces alert de degradare încât, în momentul recuperării lor, unele spații deveniseră, deja, nelocuibile. Însă, revenirea caselor „acasă” înseamnă și începutul unei noi etape în istoria tumultoasă și, adesea, atât de nefavorabilă, a acestor danii făcute de binecredincioșii Vasile și Maria Rusovici bisericii Sfântul Ioan Botezătorul.

e) Un nou început

Recuperarea imobilelor înseamnă pentru Parohia Sfântul Ioan, în egală măsură, o șansă și o provocare.

Provocarea vine de la faptul că starea fizică a tuturor clădirilor revenite deplin în patrimoniul parohial este foarte rea. Restaurarea lor, reînnoirea și reinterpretarea spațiului în acord cu cerințele

³⁶ Pr. Mina-Manole Petraru, *op. cit.*, p. 208.

actuale presupun investiții financiare care depășesc mult potențialul parohiei. Încercările repetate de a accesa fonduri europene au rămas, până în prezent, fără izbândă. În plus, pe umerii parohiei sunt și alte proiecte în derulare care necesită mari investiții financiare. Între acestea poate fi menționat proiectul de restaurare-conservare a catapetesmei locașului de cult care, din fericire, se apropie de finalizare.

Șansa vine din faptul că, după șapte decenii de înstrăinare a unor bunuri imobile, Parohia Sfântul Ioan are din nou posibilitatea să așeze lucrurile așa cum a fost dorința ctitorului-donator. Prin *Testament*, Vasile Rusovici statornicea ca din veniturile provenite din administrarea casei din Cuza Vodă nr. 6, după mutarea sa la cele veșnice, soția sa, după cum va crede de cuviință, să ofere

pentru întreținerea bisericii Sfântul Ioan Botezătorul și a Școlii de cântăreți bisericești... pentru trebuințele culturale ale Mitropoliei Moldovei și Sucevei... și dacă va mai prisosi se va înființa și întreține un internat pentru elevii Școlii de cântăreți bisericești.

Ceea ce s-a și făcut. Părintele Mina-Manole Petraru consemnează faptul că după întoarcerea din refugiu, după al Doilea Război Mondial, Mitropolitul Irineu Mihălcescu l-a numit preot la biserica Sfântul Ioan Botezătorul și profesor la Școala de cântăreți bisericești, ca să predea *Tipicul, Cântarea practică și citirea cu litere chirilice*, la cele patru clase de elevi existente la vremea respectivă. Din veniturile adunate de la Sfânta Liturghie, de la pomelnice, pomeniri și de la alte slujbe, spune el, „am început să fac gospodărie: să construiesc anexe, dormitoare, sală de mese, balcoane etc. și în felul acesta am primit 45 de elevi din cei mai buni și cuminiți cântăreți, precum și 12 studenți, oferindu-le masă gratuită...”³⁷ și, bineînțeles, cazare în același regim. Reînvierea acestei tradiții este o necesitate în contextul actual, fiind, totodată, un act de dreptate și de restaurare istorică conforme cu voința donatorului. Dând viață acestei tradiții, începând din anul 2003, în fiecare an, unul până la șase studenți teologi sau elevi de liceu beneficiază de cazare gratuită în fostul internat al Școlii de cântăreți. Totodată, Parohia susține financiar pe cei cazați în casele Rusovici, căutând să acopere, fie

³⁷ *Ibidem*, p. 206.

și parțial, cheltuielile curente și uneori diferite taxe de școlarizare celor care sunt găzduiți. După restaurarea și reînnoirea clădirii fostei Școli de cântăreți, o serie de proiecte cultural-educaționale, deja conturate, vor fi puse în aplicare coerent și pe termen lung.

f) În loc de concluzii: cum definim cimitirul?

Cândva am fost întrebat de un preot care era solicitat să prezinte un cuvânt despre cimitir în cadrul unei conferințe preoțești ce ar putea spune el pe această temă? Răspunsul dat atunci se va regăsi parțial în cele ce urmează. După cum vom vedea, el se integrează, deopotrivă, în tema prezentată mai sus și în logica dezbatărilor și manifestărilor dedicate „Anului omagial al pastorației românilor din afara României” și „Anului comemorativ al celor adormiți în Domnul; valoarea liturgică și culturală a cimitirelor” în Patriarhia Română. Întrucât cele ce vor fi prezentate aici țin loc de concluzii, nu vom intra în detalii.

Cimitirul este locul de odihnă al celor „chemați la Domnul” care așteaptă să fie strigați pentru învierea cea de obște: „Adevărat, adevărat zic vouă – spune Mântuitorul – că vine ceasul și acum este, când morții vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cei care vor auzi vor învia” (Ioan 5, 25). În *Rugăciunea a 6-a* din cadrul *Vecerniei plecării genunchilor*, vecernia zilei de luni după Rusalii, oficiată în Duminica Rusaliilor imediat după Sfânta Liturghie, la un moment dat auzim:

*Ție îți mulțumim pentru toate; pentru intrarea noastră în lumea aceasta și pentru ieșirea din ea, care, după făgăduința Ta cea adevărată, ne arvunesc nouă de mai înainte nădejdea învierii și a vieții celei nestrăcioase, pe care fă să o dobândim la a doua venire a Ta, ce va să fie*³⁸.

Conștiința euharistică în relația noastră cu Dumnezeu, exprimată în rugăciune, vine din faptul că, atât „intrarea” noastră în lumea aceasta, cât și „ieșirea” din ea nu sunt rezultatul voinței proprii, alegerii proprii, ci țin de libertatea și de voința lui Dumnezeu. În această logică înțelegem de ce avortul și sinuciderea sunt păcate care întrec în gravitate multe alte păcate și sunt supuse unor

³⁸***, *Molitfelnic*, EIBMO, București, 2013, p. 780.

canonisiri foarte severe³⁹. Între taina intrării în lume și cea a ieșirii din ea, omul trăiește viața pământească, ea însăși fiind o taină. Deci, omul vine la viață la chemarea lui Dumnezeu și pleacă din lume tot la chemarea lui Dumnezeu. În pomelnicele vechi cei adormiți erau numiți „chemați la Domnul”. Iar la sfârșitul veacurilor dreptii se vor ridica din morminte pentru că „vor auzi glasul lui Dumnezeu”, adică vor auzi chemarea Celui care i-a chemat la viața pământească, la odihna sub cruce și la viața veșnică.

Cimitirul poate fi definit ca loc prielnic de meditație duhovnicească la sfârșitul vieții pământești și la judecata cea dreaptă a lui Dumnezeu. El poate fi definit ca icoană/oglinză a preotului evlavios și gospodar și ca icoană/oglinză a credincioșilor evlavioși și gospodari. Când cimitirul este neîngrijit, crucile aplecate, căzute, când împrejmuirea stă să cadă, când animalele își găsesc în el loc de pășune, iar oamenii loc de depozitare a gunoiului, ești tentat să gândești că satul este nelocuit și că Liturghia a încetat în el de multă vreme. Cimitirul îngrijit, împodobit cu flori, având cruci mereu proaspăt văruite, străjuite de candelă și lumânări aprinse, este mărturie despre credința puternică și statornică a preotului și a păstoritorilor săi în învierea cea de obște și în viața *veșnică, împreună cu sfinții, în Împărăția lui Dumnezeu.*

Există, fără îndoială, și alte definiții și semnificații care pot fi date cimitirului. Vom adăuga, însă, doar două la cele arătate mai sus, definiții și semnificații pe care, de obicei, le propun participanților la slujbele de înmormântare și de pomenire a celor adormiți.

Mai întâi, cimitirul poate fi văzut și definit ca spațiu în care sunt concentrate mii de ani de istorie despre care se știe puțin, se vorbește puțin și se scrie și mai puțin. Lucrul acesta l-am înțeles după ce am înmormântat un venerabil preot, care a trăit aproape un secol

³⁹ În cazul sinucigașului canonul 11 al Sfântului Timotei al Alexandriei prevede interzicerea aducerii jertfei pentru el, adică interzicerea de a fi pomenit la Sfânta Liturghie, măsură care este similară celei aplicate celor care se leapădă de credință – vezi Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Romcart S.A., București, 1991, p. 375. Cât privește avortul, canonul 21 al Sinodului local de la Ancira prevede următoarele: „Pe femeile care sunt desfrânate și-și omoară fătul și se îndeletnicesc cu pregătirea mijloacelor de avort, hotărârea de mai înainte le-a oprit până la ieșirea din viață, și această hotărâre se ține îndeobște. Dar găsim ceva pentru spre a le trata mai blând, am hotărât ca vreme de 10 ani să împlinescă în penitență, potrivit treptelor hotărâte” – vezi Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 181. În același fel se exprimă și Sfântul Vasile cel Mare în canonul 2 – vezi Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 320.

și, după puțin timp, o venerabilă preoteasă care a trăit, ca și părintele ei, aproape un secol. Cunosându-le viața care a traversat un secol de istorie, secolul al XX-lea, cu războaie, cu secetă și foamete, cu inundații, cu crize economice și politice, marginalizați de comuniști și urmăriți de securitate, dar mai ales, știindu-le devotamentul față de credință, de Biserică și de neam în cei peste 70 de ani de Liturghie neîntreruptă, am fost încercat de un sentiment de neputință și de neîmplinire știind că așez sub cruce, odată cu trupurile lor, amar de istorie. Nu un secol, ci două, pentru că, deși oamenii trăiesc împreună aceeași istorie, ei o traversează, totuși, diferit. *Două persoane, două secole. Câte milenii sunt unele lângă altele într-o cimitir de sat sau de oraș e greu de spus, cum greu este de spus câtă istorie reală, nefalsificată și fără interpretări nuanțate stă neștiută și nescrisă la umbra pădurilor de cruci. În orice caz, este multă istorie luminoasă și întunecată la un loc, după cum luminoasă sau întunecată a fost viața celor care s-au așezat în mormânt odată cu propria istorie.*

În al doilea rând, cimitirul este spațiul celei mai dense amestecături și frământături de oase și pământ, de fapte bune și de fapte rele, de lumină și de întuneric, de sfințenie și de păcat. „Adusu-mi-am aminte – zice inmograful – de prorocul ce strigă: eu sunt pământ și cenușă; și iarăși m-am uitat în morminte și am văzut oase goale și am zis: oare, cine este împăratul sau ostașul, bogatul sau săracul, dreptul sau păcătosul? Ci, odihnește, Doamne, cu dreptii pe robul Tău⁴⁰”. Uneori, în același mormânt sunt drepti și păcătoși, păcate grele nemărturisite și virtuți necunoscute. Taină în adevăratul sens al cuvântului și într-o parte, și în cealaltă.

Așadar, făcând trimitere în studiul nostru la faptele bune săvârșite în viață de Vasile și Maria Rusovici care odihnesc în mormântul din curtea bisericii Sfântului Ioan Botezătorul, așteptând chemarea să se ridice spre viața veșnică, am dorit să oferim spre neuitare celor de după noi o parte din istoria și din faptele pe care le-au luat cu ei în mormânt făcând ca frământătura de oase și pământ să fie lumină.

⁴⁰ Stihira a 5-a a Sfântului Ioan Damaschin din *Rânduiala înmormântării mirenilor – vezi Molitfelnic*, p. 228.